

منسوب به

حسن بن صباح

مفت بابک

تاریخ خداوند گاران
سلسلہ اسماعیلیہ

مصحح:
عزیز اللہ علیزادہ

هفت باب بابا سیدنا

تاریخ خداوندکاران سلسله اسماعیلیه

منسوب به حسنِ صباح

مصحح: عزیزالله علیزاده

سرشناسه	: حسن صباح، ۴۴۷-۵۱۸ ق.
عنوان و نام پدید آور	: هفت باب بابا سیدنا / منسوب به حسن بن صباح؛ مصحح عزیزالله علیزاده.
مشخصات نشر	: تهران: فرهنگ روز، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ ص. ۱۴/۵/۲۱×۵/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۳۰-۳۸-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار)	
موضوع	: حسن صباح، ۴۴۷-۵۱۸ ق.
موضوع	: اسماعیلیه -- Ismailites
موضوع	: اسماعیلیه -- عقاید
موضوع	: Ismailites -- Doctrines
شناسه افزوده	: علیزاده، عزیزالله، ۱۳۵۰-، مصحح.
رده بندی کنگره	: ۵۷۱۴۰۰ / ح ۸۵۵ DSR
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۵۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۶۲۹۰۱
تاریخ درخواست	: ۱۴۰۰/۰۳/۱۳
تاریخ پاسخگویی	: ۱۴۰۰/۰۳/۲۳
کد پیگیری	: ۷۶۶۰۵۶۳

نشر فرهنگ روز

انتشارات فردوس

خیابان دانشگاه - کوچه میترا - شماره ۷ - واحد ۱ تلفن: ۶۶۴۱۸۸۳۹-۶۶۴۶۹۳۳۸

هفت باب بابا سیدنا

منسوب به حسن صباح

مصحح: عزیزالله علیزاده

ناظر فنی چاپ: زهرا یاسینیان

ناشر: فرهنگ روز (ناشر همکار فردوس)

چاپ اول: تهران - ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۳۰-۳۸-۹

WWW.Ferdosbook.com

هفت باب بابا سیدنا	۵-۶
سلسله اسماعیلیه	۷-۶۶
اوضاع سلسله اسماعیلیه ۶۵۴-۴۸۳ قمری	۸-۳۲
اسامی فرقه	۹
اهداف مبارزه	۱۰
انگیزه‌های اجتماعی مبارزه	۱۰
اشکال مبارزه	۱۱
ترورها	۱۵
اصول هفتگانه	۱۸
درجات هفتگانه	۱۹
سلسله مراتب هفتگانه	۱۹
انبیاء اولوالعزم و امامان هفتگانه	۲۰
مراتب امام	۲۰
تأویل‌های اسماعیلی	۲۱
چکیده باورها	۲۲
فرقه‌های اسماعیلیه	۲۴
قلعه‌های اسماعیلیه	۲۵
پایتخت و وسعت	۳۰
علل اقتدار	۳۱
علل انحطاط	۳۱
خداوندگاران سلسله اسماعیلیه	۳۳-۶۳
۱- حسن صباح ۵۱۸-۴۸۳ قمری	۳۴
۲- کیا بزرگ امید رودباری ۵۳۲-۵۱۸ قمری	۴۱
۳- کیا محمد اول ۵۵۷-۵۳۲ قمری	۴۲
۴- حسن دوم کورگیا ۵۶۱-۵۵۷ قمری	۴۴
۵- خداوند نورالدین محمد دوم ۶۰۷-۵۶۱ قمری	۴۵
۶- خداوند جلال‌الدین حسن سوم ۶۱۸-۶۰۷ قمری	۴۷

۴۹	۷- خداوند علاءالدین محمد سوم ۶۱۸-۶۵۳ قمری
۵۲	۸- رکن الدین خورشاه ۶۵۳-۶۵۴ قمری
۵۵-۶۳	وقایع نگاری
۶۴	مشخصات عمومی خداوندگاران سلسله اسماعیلیه
۶۵-۶۶	منابع و مأخذ

۶۷-۱۱۶	هفت باب بابا سیدنا
۷۰-۷۳	باب اوّل: در معنی آنکه خلق وَهْم و پنداشتِ خود را به خدای می‌دارند.
۷۴-۸۲	باب دویم: در معنی آنکه عزّ و علا به صورت خاص خود درین عالم ظهوری دارد که مردم را بدین صورت عزیز کرده است.
۸۳-۹۴	باب سیم: در معنی آنکه در دَوْره ما آن شخص مبارک کیست و در کجا نشیند و چه نام دارد.
۹۵-۹۷	باب چهارم: در معنی باز نمودن عالم جسمانی و چگونگی آن
۹۸-۱۰۹	باب پنجم: در معنی باز نمودن عالم روحانی و صفت اهل تضادّ و اهل تَرْتُّب و اهل وحدت.
۱۱۰-۱۱۴	باب ششم: در معنی نظم کردن این دیوان و حمد و ثنای خداوند لَذِکَرِ السَّجُود و التَّسْبِیح غرض کلی خود این باب است.
۱۱۵-۱۱۶	باب هفتم: در معنی تاریخ و چگونگی احوال آن
۱۱۷-۱۷۶	پیوست‌ها
۱۱۸-۱۳۶	نمایه عام: اسامی اشخاص و انساب، مکان‌های جغرافیایی
۱۳۷-۱۳۸	نمایه: اسماء الله
۱۳۹	نمایه: فرقه‌ها
۱۴۰-۱۴۲	نمایه: دژها و قلعه‌ها
۱۴۳-۱۴۴	نمایه: کتاب‌ها و رساله‌ها
۱۴۵-۱۵۳	واژه‌نامه
۱۵۴-۱۷۶	معرفی کتاب هفت باب بابا سیدنا

هفت باب بابا سیدنا

سیدنا و بابا سیدنا نامی است که فداییان اسماعیلی به حسن بن علی بن محمد بن جعفر بن حسین بن محمد بن صباحِ حمیری می‌دهند. او در سال ۴۸۳ با تأسیس سلسله اسماعیلیه در الموت قزوین، بر منصب حکومت نشست و در ۷۱ سالگی در شب چهارشنبه ۶ ربیع‌الثانی ۵۱۸ در قلعه الموت درگذشت. کتاب «هفت باب بابا سیدنا» منسوب به اوست. بجز اثر حاضر، سه کتاب در حوزه دین و مذهب با نام «روشنی روز و تاریکی شب»، رساله «چهار فصل (فصول اربعه)» و رساله «اکرام» و سه کتاب در علم هندسه با نام «الاشکال و المساح» و «العمل بذات الحق» و «الکوه» نیز به او منسوب است. در مورد حسن صباح در صفحات ۴۱-۳۴ همین کتاب آگاهی‌هایی پیشکش شده است.

در جریان تصحیح «تاریخ جهانگشای عظامک جوینی» که در انتشارات فردوس منتشر شده است با نام کتاب حاضر آشنا شدم. نسخه‌ای از «هفت باب بابا سیدنا» را به همت دکتر زهرا زوار موسوی نیاکی، کتابخانه ملی ایران در اختیارم گذاشت که سپاسگزاری می‌شود. این اثر با شماره ۱۹۲۴۲ در کتابخانه ملی ایران ثبت شده است. گویا زمان نگارش آن سال ۵۹۶-۵۹۷ قمری برابر با ۱۲۱۱ ملکشاهی جلالی است. براساس یادداشت روی جلد کتاب، نخستین بار «در مطبع مظفری مقیم بندر بمبئی بتاريخ سنه ۱۳۵۲ هجری نبوی مطابق سنه ۱۹۳۳ مسیحی بطبع رسید» که با سال ۱۳۱۲ خورشیدی برابر است. در مورد مصحح آن نوشته شده است: «بسی اقل العباد ایوانف»^۱. گرچه نام کاتب نوشته نشده ولی

۱ - دکتر ولادیمیر الکسیویچ ایوانف در ۳ نوامبر ۱۸۸۶ در سن پترزبورگ روسیه زاده شد. استاد زبان‌شناسی دانشگاه دولتی سن پترزبورگ گردید. زبان‌شناس، شرق‌شناس، اسماعیلیه‌شناس، نویسنده و مصحح بود. نخستین بار در ۱۹۱۰ به ایران و ۱۹۲۸ به قلعه الموت آمد و ۱۹۶۰ کتاب «الموت و لمسر» را منتشر ساخت. بیش از ۱۴۰ اثر دارد. در ۸۴ سالگی در ۱۹ ژوئن ۱۹۷۰ در تهران درگذشت.

متن فارسی این نسخه به خط نستعلیق و عبارات عربی آن به خط نسخ قرآنی با درجه متوسط کتابت شده است.

انتساب به حسن صباّح، دیرینگی تاریخی، نویسه‌ای با رویکرد تأویل‌گرایی، نثری ساده و با موضوع بیان حقیقت مذهب اسماعیلی از مزایای «هفت باب بابا سیدنا» است.

«تاریخ خداوندگاران سلسله اسماعیلیه» را نیز بدان همراه نمودم تا خوانندگان را از سرگذشت این سلسله آگاهی بدست آید.

پس از تصحیح و نشر آثاری چون آثار الباقیه عن القرون الخالیة ابوریحان بیرونی، احیاء علوم الدین امام محمد غزالی، اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی، اساس الاقتباس خواجه نصیرالدین طوسی، بوستان سعدی شیرازی، تاریخ بیهقی، تاریخ جهانگشای عطاملک جوینی، تاریخ طبری - بلعمی، چهار مقاله نظامی عروضی سمرقندی، حدیقة الحقیقة و شریعة الطریقة سنائی غزنوی، دیوان خواجه حافظ شیرازی، دیوان شاه نعمت‌الله ولی، دیوان منوچهری دامغانی، دیوان ناصر خسرو قبادیانی، دیوان وحشی بافقی، سفرنامه ناصر خسرو قبادیانی، سیرالملوک معروف به سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک طوسی، قصاید و غزلیات خاقانی شروانی، قصاید و غزلیات سعدی شیرازی، کلیله و دمنه ابوالمعالی نصرالله مُنشی، کیمیای سعادت امام محمد غزالی، گزیده غزلیات صائب تبریزی، گلستان سعدی شیرازی، لب‌الالباب عوفی، مخزن‌الاسرار نظامی گنجوی، مرزبان‌نامه سعدالدین وراونی، مرصاد العباد نجم‌الدین ابوبکر عبدالله رازی، منطق الطیر عطار نیشابوری، نصیحت‌نامه معروف به قابوس‌نامه امیر عنصرالمعالی کیکاوس و نصیحة‌الملوک امام محمد غزالی بجا بود تا «هفت باب بابا سیدنا» حسن صباح نیز به این مجموعه نفیس اضافه شود.

در پایان از همه اشخاصی سپاسگزاری می‌گردد که برای چاپ کتاب حاضر دست‌طلب یاریم را فشردند. در همین راستا از خانم زهرا یاسینیان به عنوان ناظر فنی چاپ تشکر می‌شود. دست‌مریزاد.

زمستان سرد ۱۴۰۰

آستانه اشرفیه گیلان

عزیزالله علیزاده

سلسله اسماعيليه

اوضاع سلسله اسماعیلیه ۶۵۴-۴۸۳ قمری

حسنِ صَبَّاح (۵۱۸-۴۸۳) سلسله اسماعیلیه را در سال ۴۸۳ در ایران تأسیس نمود. آیین اسماعیلی پیشتر بود. اسماعیلیان شماری از شیعیانند که تا امام جعفر صادق (ع) (۱۴۸-۷۹) با شیعیان دوازده امامی هم‌باورند ولی پس از او، پسر دیگری از ایشان به نام اسماعیل را امام می‌دانند. از دید آنان، اسماعیل مستور شده و ائمه پیش از او نیز غایبند و آنگاه ظاهر خواهند شد که مصلحت ایجاب نماید. به نظر برخی از مؤرخان، امام ششم، پسر بزرگش، اسماعیل را برای امامت برگزیده بود ولی اسماعیل در زمان حیات پدر درگذشت و پیکرش را در قبرستان بقیع به خاک سپردند. با این وجود، امام، امر امامت را به امام موسی کاظم (ع) (۱۸۳-۱۲۸) منتقل نمود. خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی (جمادی‌الاول ۷۱۸-۶۴۸) مؤلف جامع‌التواریخ می‌نویسد: امام جعفر صادق (ع) نصّ امامت بر اسماعیل کرد. اسماعیل شراب مُسکر بخورد و ایشان بر او انکار کرد و امامت را برای پسر دیگرش موسی تعیین فرمود. از دید برخی دیگر احتمالاً اسماعیل بخاطر ارتباط با عناصر افراطی، از جانشینی پدر محروم گردید. از اینرو، آنان را بخاطر گرایش به اسماعیل، اسماعیلیه می‌نامند. از اسماعیل پسری به نام محمد به یادگار ماند. در آن زمان برخی از پیروان گفتند امامت باید از اسماعیل به پسرش محمد انتقال یابد. گروهی از اسماعیلیان که به محمد بن اسماعیل گرایش

یافتند، در حق او غلو کرده و حتی او را پیامبر خطاب می کردند. آنها باور داشتند، محمد، باطن شعایر الهی را کشف می نماید.

اسامی فرقه

اسماعیلیان را به سبب برخی باورها با نام های دیگری می خوانند:

- ۱- باطنیه: باور به معنای باطنی هر امری و کشف آن توسط امام
- ۲- تأویلیه: تأویل پذیر دانستن امور و توانایی کشف آن توسط امام
- ۳- تعلیمیه: باور به تعلیم و تعلّم پیروان و بویژه فداییان
- ۴- حشیشیه (حشاشین): بخاطر استعمال حشیش توسط فداییان برای ترور
- ۵- حَمِیرِیّه: بخاطر اصالت حَمِیرِ یمنی بودن حسنِ صَبّاح
- ۶- سَبْعِیّه: قایل به هفت امام بجای دوازده امام مذهب شیعه
- ۷- صَبّاحِیّه: بخاطر نام جد اعلای حسنِ صَبّاح و اشتهاور او بدین نام
- ۸- فاطمیه: برای انتساب به فاطمه زهرا دختر پیامبر اسلام
- ۹- فداییان: بخاطر رضایت اسماعیلیان برای فدا شدن به فرمان امام
- ۱۰- قرامطه: به سبب قیام حمدان قرمطی اهوازی در ۲۵۸ قمری در کوفه
- ۱۱- ملاحده: باور مخالفان به انکار دین از سوی اسماعیلیان.

به نظر اسماعیلیان، چون عقل بشر برای شناخت خداوند ناقص است، امامی لازمست تا همچون معلم از راه تعلیم و تعلّم، مردم را به معرفت الهی برساند. گویا بخاطر همین تأکید بر تعلیم، به تعلیمیه مشهور شدند. اسماعیلیان اجازه نداشتند هر کتاب یا رساله ای را مطالعه نمایند. ابوالفرج محمد مشهور به ابن الندیم (درگذشته ۳۶۶) در کتاب الفهرست در معرفی تصنیفات اسماعیلیان از بلاغات هفتگانه ای نام برده است که هر بلاغت آن به ترتیب برای یکی از درجات مردم عادی، پیروان جدید، کسانی که يك یا دو یا

سه یا چهار سال از پذیرش مذهب اسماعیلی آنها می‌گذرد و در نهایت برای کسانی است که به مکاشفات عالی دست یافته‌اند. براساس تعلیمات اسماعیلیان، خرد بزرگ‌ترین موهبت خداوند بشمار می‌آید.

اهداف مبارزه

با بررسی نوع فعالیت‌های خداوندگاران سلسله اسماعیلیه، مهم‌ترین اهداف حکومتی آنان را می‌توان چنین برشمرد:

- ۱- تبلیغ و ترویج مذهب اسماعیلی با اندیشه‌های حسنِ صَبَّاح
- ۲- زوال نظام اقطاع‌داری، فئودالی و اشرافی حاکم در دوره سلجوقیان (۵۹۰-۴۲۹) و حاکمان محلی گیلان و مازندران همچون باوندیان
- ۳- احیای نظام تولید اشتراکی در امور کشاورزی و دامداری و پیشه‌وری
- ۴- ایجاد فضای آزاد کسب و کار برای بازاریان و پیشه‌وران که از نیروها و یاوران مالی حاکمان نهضت و سلسله اسماعیلیه بودند.
- ۵- سرنگونی حکومت‌های ترکان سلجوقی، خوارزمشاهی (۶۲۸-۴۹۰) و خلفای عباسی بغداد (۶۵۶-۱۳۲) و خلفای مُستعلویه فاطمی مصر (۵۶۷-۲۹۷)
- ۶- تأسیس حکومتِ عدالت‌محورِ اسماعیلی به خداوندگاری حسنِ صَبَّاح

انگیزه‌های اجتماعی مبارزه

اساسی‌ترین انگیزه‌های اجتماعی نهضت اسماعیلیه عبارتند از:

- ۱- گسترش قدرت سیاسی فئودال‌ها در نتیجه اتحاد با حاکمیت سیاسی
- ۲- گسترش فزاینده اقطاع‌داری بزرگان اداری و نظامی سلجوقی
- ۳- تناقض رشد روزافزون نیروهای مولد شهری با رشد فئودالیسم
- ۴- افزایش انواع بهره‌کشی‌های فئودال‌ها و اقطاع‌داران از روستاییان با

تشدید فقر روزافزون کشاورزان و دامداران روستایی

- ۵- افزایش قدرت اقتصادی و سیاسی فئودال‌ها بخاطر همکاری با سلاطین سلجوقی در تضعیف خرده مالکان، کشاورزان و دامداران
- ۶- انسداد و اختناق سیاسی در دربار سلجوقی و دستگاه خلفای عباسی
- ۷- شکاف طبقاتی و نابرابری‌های اجتماعی در کسب از مزایای اجتماعی
- ۸- افزایش قدرت سیاسی فئودال‌ها، اشراف و سلاطین سلجوقی در سرکوبی جنبش‌های عدالت‌محور مردمی بویژه با گرایش مذهب اسماعیلی
- ۹- افزایش قدرت مذهبی فقیهان و حاکمان سنی مذهب در نتیجه پشتیبانی متقابل آنان از یکدیگر در برابر توده‌ها و جنبش‌های مردمی
- ۱۰- نارضایتی کارگران، صاحبان حرف و پیشه‌وران از اوضاع کسب و کار موجود و فاصله وضع موجود با وضع مطلوب مورد نظر آنان
- ۱۱- تضاد طبقاتی شدید میان توده مردم با طبقه حاکم و فئودال‌ها و اشراف
- ۱۲- اختلاف و جنگ قدرت میان طبقه حاکم و شاهزادگان سلجوقی
- ۱۳- تضاد سیاسی خلفای عباسی بغداد با خلفای فاطمی قاهره (۵۶۷-۲۹۷)
- ۱۴- افزایش مالیات و اخذ انواع باج‌ها و فشارهای ناشی از آن بر توده مردم
- ۱۵- آزار اقلیت‌های دینی خواهان آزادی بویژه مذهب اسماعیلی و فاطمی، فئودال‌ها، اقطاع‌داران، اشراف، سلاطین سلجوقی، خلفای عباسی، ایلخانان مغول و فقیهان حکومتی هر کدام به دلیلی از مخالفان آنان و رعایای وابسته به زمین، خرده مالکان روستاها، پیشه‌وران، روستاییان و توده شهرنشین از پشتیبانان نهضت اسماعیلیه بشمار می‌آمدند.

اشکال مبارزه

مهم‌ترین اشکال مبارزه اسماعیلیان عبارتند از:

- ۱- تصرف، خرید، مرمت و ساخت قلعه در نواحی همچون قزوین، طالقان،

- دامغان، قُهستان (قائنات) و گیلان و تبدیل آن به مراکز آموزش فداییان و کانون مبارزه با سلاطین سلجوقی، خلفای عباسی و ایلخانان مغول
- ۲- اعزام داعیان به ولایات برای تبلیغ و دعوت مردم به مذهب اسماعیلی
- ۳- سازماندهی و گسترش واحدهای سرّی مبارزاتی علیه مخالفان
- ۴- نفوذ فداییان اسماعیلی در دربار سلاطین سلجوقی و خلفای عباسی برای جذب صاحب‌منصبان با تهدید یا ترور کارگزاران حکومتی (کارکردهای ترویجی و دفاعی ترور: ترویج عقاید، جذب پیرو، دفاع از پیروان و دژها، از بین بردن مخالفان)
- ۵- ایجاد تفرقه بین وزیران، شاهزادگان و سلاطین سلجوقی و خلفای عباسی
- ۶- دعوت مردم به شورش علیه سلاطین سلجوقی، خلفای عباسی بغداد، اشراف، اقطاع‌داران و فئودال‌ها
- ۷- ترویج و گسترش کشاورزی، دامداری و رونق فعالیت‌های اقتصادی برای تأمین نیازهای قلعه‌نشینان
- ۸- تقویت بنیه مالی نهضت با تصاحب اموال اشراف، اقطاع‌داران و فئودال‌ها و همچنین اخذ مالیات از نواحی تحت فرمان
- ۹- آموزش فرهنگی و سازماندهی نظامی فداییان اسماعیلی برای دفاع از قلعه‌ها و دفع حملات قوای حاکمان مخالف
- ۱۰- دعوت و گرایش صاحب‌منصبان حکومتی به مذهب اسماعیلی همانند:
- ۱- ۱۰-۱- امیر نصر سامانی (۳۳۱-۳۰۱) سومین حاکم سلسله سامانیان (۳۸۹-۲۷۹)^۱
- ۲- ۱۰-۲- ابوطیب محمد بن حاتم مُصعبی وزیر امیر نصر سامانی
- ۳- ۱۰-۳- امیر ابوعمران سیمجور دواتی سردار امیر نصر سامانی
-
- ۱- پس از عزل وی و آغاز امارت پسرش، امیر نوح سامانی (۳۴۳-۳۳۱)، داعیان اسماعیلی را به جرم دعوت پدرش به مذهب اسماعیلی کُشتند.

- ۴-۱۰- حسین بن علی مروودی شورشی در هرات و مقتول شده در زندان امیر نصر سامانی
- ۵-۱۰- مرزبان بن محمد (جلوس ۳۳۰) مؤسس سلسله سالاریان (۳۷۰-۳۳۰)
- ۶-۱۰- ابوالقاسم علی بن جعفر وزیر دیسم بن ابراهیم شادلو به کردی خارجی
- ۷-۱۰- ابوالفتح داود بن خضر والی مولتان زمان سلطان محمود غزنوی (۴۲۱-۳۸۷)
- ۸-۱۰- احمدخان بن خضر قراخانی (مقتول ۴۸۲ یا ۴۸۸) خاقان سمرقند در زمان جلال الدین ابوالفتح حسن ملک شاه سلجوقی (۱۵ شوال ۴۸۵-۴۶۵)
- ۹-۱۰- سعدالملک ابوالمحاسن سعد بن محمد آبی (مقتول شوال ۵۰۰) وزیر غیاث الدین ابوشجاع محمد سلجوقی (۲۴ ذی الحجه ۵۱۱-۴۹۸)
- ۱۰-۱۰- ابوالعالی عبدالله بن محمد مشهور به عین القضاة همدانی (چهارشنبه ۷ جمادی الثاني ۵۲۵-۴۹۲) عارف و قاضی همدان
- ۱۱-۱۰- ابوالفضل صفی قمی نایب دیوان استیفاء غیاث الدین ابوشجاع محمد سلجوقی
- ۱۲-۱۰- معین الدین مختص الملک ابونصر احمد کاشی (مقتول ربیع الثاني ۵۲۱) وزیر سلطان معزالدین ابوالحارث احمد سنجر سلجوقی (۱۴ ربیع الاول ۵۵۲-۵۱۱)
- ۱۳-۱۰- قوام الدین ابوالقاسم ناصر آنس آبادی درگزینی وزیر مغیث الدین ابوالقاسم محمود سلجوقی (شوال ۵۲۵-۵۱۱)
- ۱۴-۱۰- علاء الدین حسین جهانسوز (۵۵۶-۵۴۴) دومین حاکم سلسله غوریان (۶۱۲-۵۴۳)^۱
- ۱۵-۱۰- عبدالله خطیب، قاضی سلجوقی اصفهان (مقتول ۱ شوال ۵۰۲)
- ۱۶-۱۰- عزالملک بن کافی اصفهانی رئیس دیوان عرض غیاث الدین ابوشجاع محمد سلجوقی
- ۱۷-۱۰- سیف الدوله صدقه فریدی (۱۹ رجب ۵۰۱-۴۷۹) امیر بنی مزید کوفه عراق

۱ - سیف الدین محمد (۵۵۸-۵۵۶) سومین حاکم سلسله غوریان، برخی از داعیان اسماعیلی را به جرم دعوت پدرش به مذهب اسماعیلی کُشت و پسرعمویش، شهاب الدین محمد به قُهستان و گناباد حمله کرد و اسماعیلیان را مطیع ساخت.

۱۱- تهدید صاحب‌منصبان حکومتی و دینی و مخالفان دعوت اسماعیلی همچون خلفای عباسی، سلاطین سلجوقی، وزرا، قضات، سرداران، امیران محلی و... همانند تهدید:

۱-۱۱- سلطان معزالدين ابوالحارث احمد سنجر سلجوقی با فروکردن کارد در بستر او در شب،

۲-۱۱- فخرالدین ابوعبدالله محمد بن ضياءالدين عمر بن الحسين بن الحسن بن علی

طبرستانی مشهور به ابن الخطيب و امام المشکين و امام فخر (۶۰۱-۵۴۳) در ری،

۳-۱۱- اتابک سعد بن ابوبکر بن سعد زنگی شیرازی (۶۵۸-۶۲۸).

۱۲- ترور صاحب‌منصبان حکومتی و دینی و مخالفان دعوت اسماعیلی مثل

خلفای عباسی، سلاطین سلجوقی، وزرا، امیران، والیان، قضات و...

کارد و خنجر فداییان اسماعیلی، ۱۷۱ سال وحشت و مرگ را برای

خلفای عباسی، حاکمان ترک‌نژاد سلجوقی، ایلخانان مغول، فرماندهان

نظامی، وزرا و قضات ایرانی بدنبال داشت. فداییان از سه کانون اصلی،

مأمور ترور مخالفانِ تعالیم اسماعیلی بودند: فداییان الموت در نواحی جبال،

آذربایجان و مازندران؛ فداییان قُهستان در نواحی قومس، خراسان و کرمان؛

فداییان شام در ولایات مصر، دیار بکر، آسیای صغیر (ترکیه) و جزیره.

در پژوهشی ۶۴ شخصیت ترور شده، چنین است:

۸ خلیفه و سلطان ۵ رئیس ۱ رهبر زیدی ۲ اسماعیلی میانه‌رو

۶ وزیر ۱۷ فرمانده لشکر ۵ قاضی ۲ مخالف سیاسی

۵ والی ۵ مفتی سنی ۵ روحانی سنی ۳ مرتد مذهبی

علاوه بر افراد عادی، ۱۲ شخصیت در دوره بزرگ امیدرو دباری، ۱۴ نفر در

دوره سایر حاکمان و ۴۹ شخصیت فقط در دوره حسن صباغ ترور شدند:

۱۵ روحانی و قاضی ۱۱ والی ۵ امیر و رئیس

۱۲ فرمانده لشکر ۵ وزیر ۱ مرتد مذهبی

ترورها

ردیف	تاریخ	ترور شده	منصب	فدایی
۱	۴۸۵ / ۱۲ رمضان	خواجه نظام الملک ابوعلی حسن طوسی	وزیر ملک شاه سلجوقی	بوطاهر ازانی دیلمی
۲	۴۸۵ / ۱۵ شوال	جلال الدین ابو الفتح حسن ملک شاه	سلطان سلجوقی	فدایان بغداد
۳	۴۸۵	مؤذن ساوه ای (ساوجی)	مؤذن	طاهر نجار
۴	۴۸۵	محمد بن احمد معموری	فیلسوف بیهقی	فدایی اسماعیلی
۵	۴۸۷	کُخمش، داماد امیر ارغش	معاون امیر ارغش	ابراهیم دماوندی
۶	۴۸۸	سپهدار ارغش	امیر سنجر سلجوقی	عبدالرحمن خراسانی
۷	۴۸۸	ابومسلم رازی، داماد نظام الملک	حاکم سلجوقی ری	خداداد رازی
۸	۴۸۸	امیر سپهدار بُرسق	شحنه ملک شاهی خراسان	رفیق قُهستانی
۹	۴۸۹ محرم	سپهدار اَنَر	امیر ملک شاهی خراسان	حسین خوارزمی
۱۰	۴۸۹ محرم	سپهدار سیاه پوش	امیر ملک شاهی خراسان	حسین خوارزمی
۱۱	۴۹۰ شوال	سپهدار سرزن	امیر ملک شاه سلجوقی	ابراهیم خوراشانی
۱۲	۴۹۰ / ۲۳ رجب	هادی کیا علوی گیلانی	مدعی امامت	ابراهیم و محمد کوهی
۱۳	۴۹۰ / ۲۸ رجب	ابو الفتح دردانه دهستانی	وزیر برکیارک سلجوقی	غلام روسی
۱۴	۴۹۰ شعبان		قاضی قُهستان	فدایی اسماعیلی
۱۵	۴۹۰	عبدالرحمان قزوینی		رفیق خراسانی
۱۶	۴۹۱ / ۱۰ شعبان	ابوالفضل یوعصام رازی		عبدالله غازی
۱۷	۴۹۱ / ۲۴ شعبان	اسکندر صوفی قزوینی	مفتی و قاضی	رفیق قُهستانی
۱۸	۴۹۱ شعبان	ابوالمظفر بن محمد خجندی	مفتی شافعی اصفهان	ابو الفتح سجزی
۱۹	۴۹۱	سُفَرچِه	والی دهستان آمل	محمد دهستانی
۲۰	۴۹۱	پسر قاضی قصاص ابراهیم خوراشانی	پسر قاضی	برادر ابراهیم خوراشانی
۲۱	۴۹۲ / ۱۵ محرم	ابو القاسم گرجی	مفتی قزوین	حسن دماوندی
۲۲	۴۹۲ جمادی الثانی	امیر اسفہسالار آتابک مودود	حاکم دیاربکر	فدایان اسماعیلی
۲۳	۴۹۲ / ۲۷ رمضان	ابوالفرج قراتکین		فدایی اسماعیلی
۲۴	۴۹۲	ابوعمید	مستوفی سلجوقی ری	رستم دماوندی
۲۵	۴۹۲	ابوجعفر مشاطی رازی	مفتی ری	محمد دماوندی
۲۶	۴۹۲	سرلباری قرمطی	قرمطی مرند اسماعیلی	رفیق قزوینی
۲۷	۴۹۳ محرم		قاضی کرمان	حسن سراج
۲۸	۴۹۳	امیر بیکلابک سرمز	شحنه سلجوقی اصفهان	رفیق اصفهان
۲۹	۴۹۴	منتهی بن ابی زید حسینی	مفتی جرجان	حسن دارانباری

۳۰	۴۹۴	احمد بن حسین بلخی	فقیه حنفی	فدا بیان اسماعیلی
۳۱	۴۹۵/۲۲ رجب	امیر جناح الدوله	حاکم خمس سوریه	۳ فدا بی ایرانی
۳۲	۴۹۵ شوال	سلطان العلماء ابو القاسم اسفزاری	رئیس بیهق	محمد یاری
۳۳	۴۹۵	ابوالعلا صاعد بن یحیی حنفی	مفتی اصفهان	رفیق اصفهان
۳۴	۴۹۵	الاغر ابوالمحاسن عبدالجلیل	وزیر برکیارق سلجوقی	غلام ابی سعید حداد
۳۵	۴۹۶	محمشاد (محمدشاد) نیشابوری	مقدم کز امیان	عبدالملك رازی
۳۶	۴۹۷ ذی الحجه	زین المالی ابو الحسن علی بن حسین	رئیس بیهق	حاجی دامغانی
۳۷	۴۹۹	عبدالرحمان قزوینی	مفتی قزوین	رفیق خراسانی
۳۸	۵۰۰	ابوجعفر محمد باوندی	اسپهبد باوندی (کیوسه)	فدا بی اسماعیلی
۳۹	۵۰۰	مودود امیر سام		رفیقانش
۴۰	۵۰۲/۱۱ محرم	ابوالمحاسن عبدالواحد رویانی	مفتی شافعی آمل	رفیق آملی
۴۱	۵۰۲/۱ شوال	عبدالله خطیب اصفهانی	قاضی سلجوقی اصفهان	ابوالعباس نقیب مشهدی
۴۲	۵۰۲/۱ شوال	ابوالعلا صاعد بن محمد	قاضی حنفی نیشابور	فدا بیان
۴۳	۵۰۳	ابونصر احمد طوسی پسر نظام الملك	وزیر محمد سلجوقی	حسین قاننی
۴۴	۵۰۵/۱۰ محرم	فخر الملك ابو الفتح مظفر طوسی	وزیر برکیارق سلجوقی	دینمین دامغانی
۴۵	۵۰۵ ربیع الثاني	ابو احمد کیسان قزوینی		رفیق قبهستانی
۴۶	۵۱۰/۱ محرم	امیر احمدیل کردی	حاکم مراغه	عبدالملك رازی
۴۷	۵۱۳ جمادی الثاني	سبک جرجانی	عالم جرجانی	حسن سراج
۴۸	۵۱۵ رمضان	گرشاسف جربادقانی		فدا بی اسماعیلی
۴۹	۵۱۵ رمضان	امیر افضل الدین	امیر فاطمی مصر	۳ رفیق حلبی
۵۰	۵۱۵ شوال	امیر آنر	امیر سلجوقی خراسان	اسفندیار دماوندی
۵۱	۵۱۵	کمال الدین علی سمیرمی	وزیر سنجر سلجوقی	فدا بیان اسماعیلی
۵۲	۵۱۶	ابوطالب سمیرمی	وزیر سنجر سلجوقی	فدا بیان اسماعیلی
۵۳	۵۲۰/۸ ذی القعدة	قسیم الدوله آق سنقر بر سقی	امیر موصل	رفیق اسماعیلی
۵۴	۵۲۱ ربیع الثاني	مختص الملك ابونصر احمد کاشی	وزیر سنجر سلجوقی	محمد کوهج
۵۵	۲۳ ربیع الاول	صدالدین ابوالقاسم عبداللطیف خجندی	رئیس اصحاب شافعی	فدا بیان اصفهان
۵۶	۵۲۴/۳ ذی القعدة	ابوعلی منصور الامر با حکام الله	خلیفه فاطمی مصر	۲ فدا بی اسماعیلی
۵۷	۵۲۴	طغرل محلی	والی دامغان	اسفندیار دماوندی
۵۸	۵۲۴	پسر اتابک	والی دمشق	عمرو محمد دهستانی
۵۹	۵۲۶ جمادی الثاني	داعی صلائی جمشید	داعی مر تدا اسماعیلی	بوتیم انورانی
۶۰	۵۲۶ شعبان	ابوسعید محمد بن نصر هروی	قاضی سنجر سلجوقی	محمد دروازی، محمد دامغانی
۶۱	۵۲۷ جمادی الاول	حسن گردکانی تمیجان		ابو منصور قشیدی، ابراهیم خرابادی

۶۲	۵۲۸ جمادی الاول	سید دولت‌شاه علوی	رئیس اصفهان	ابوعبدالله موقانی
۶۳	۵۲۸ ذی القعدة	امیر آق سنقر احمدیل	امیر سلجوقی مراغه	علی بوعبید. محمد دهستانی
۶۴	۵۲۸ ذی الحجه		رئیس تبریز	ابوسعید قاننی. ابوالحسن فراهانی
۶۵	۵۲۹/۱۷ ذی القعدة	ابومنصور فضل المسترشد بالله	خلیفه عباسی	۱۴ رفیق مراغی
۶۶	۵۲۹ ذی الحجه	حسن بن ابوالقاسم گرجی	مفتی قزوین	محمد گرجی و سلیمان قزوینی
۶۷	۵۳۲/۲۵ رمضان	منصور راشد بالله	خلیفه عباسی	ظاهر بلقاسم و ۲ رفیق
۶۸	۵۳۳ محرم		قاضی سلجوقی قهستان	ابراهیم حنفی دامغانی
۶۹	۵۳۳		قاضی تفلیس	ابراهیم بویه دامغانی
۷۰	۵۳۴ محرم		قاضی سلجوقی همدان	اسماعیل خوارزمی
۷۱	۵۳۴ جمادی الثاني	یمین الدوله خوارزمشاه	مبلغ مر تد اسماعیلی	فدایی اسماعیلی
۷۲	۵۳۵ محرم	ناصر الدوله بن مهلهل		حسین کرمانی
۷۳	۵۳۵ شوال	امیر اعظم جوهر مقرب	امیر سنجر سلجوقی	فدایان مرو
۷۴	۵۳۵ شوال	محمود طرقي دانشمند		بلقاسم خوزی
۷۵	۵۳۷ محرم	گردبازو بن نصیر الدوله شاه غازی	ولیعهد اسپهبد بونندی	۲ فدایی سرخس
۷۶	۳۷ ذی القعدة الاول	سلطان غیاث الدین داود	سلطان سلجوقی	۴ رفیق شامی
۷۷	۵۳۷ ذی الحجه	امیر گرشاف (گرشاسب)	پادشاه گرجان	لشکری ارجح
۷۸	۵۴۰ رمضان	آق سنقر سلجوقی	والی سلجوقی ترشیز	سلیمان و یوسف و وروگردی
۷۹	۵۴۱ ذی القعدة	امیر عباس رازی	والی سلجوقی ری	فدایی اسماعیلی
۸۰	۵۴۱	امیر قجق سلجوقی	امیر سلجوقی	فدایی اسماعیلی
۸۱	۵۵۵ جمادی الثاني	عمادشرف الملوک سرخسی	وزیر مؤید آی ایه سلجوقی	حسین سراج. یونس علی شیر
۸۲	۵۷۳	عضد الدین ابوالفرج	وزیر مستضی عباسی	فدایی اسماعیلی
۸۳	۵۸۷ شعبان	اتابک مظفرالدین عثمان قزل ارسلان	سومین حاکم اتابکان آذربایجان	فدایی
۸۴	۵۹۶ جمادی الثاني	نظام الملک مسعود هروی	وزیر تکش خوارزمشاه	رفیقان اسماعیلی
۸۵	۶۰۲/۳ شعبان	معزالدین (شهاب الدین) محمد	حاکم غوریان	رفیق دمیک غزنین
۸۶	۶۱۴	سیف الدین أغلمش	والی خوارزمشاهی عراق عجم	فدایان اسماعیلی
۸۷	۶۱۴	برادر شریف	برادر والی مکه	رفیقان ایرانی
۸۸	۶۱۸	یمین الدین بهرام شاه نصری	ملک سیستان	فدایان اسماعیلی
۸۹	۶۲۴	امیر اورخان	سردار منکبیرنی	رفیقان قهستان

بر اساس داده‌های جدول بالا، منصب ۸۹ ترور شده چنین است:

۱۲ امیر، ۱۱ وزیر، ۸ قاضی، ۸ مفتی، ۷ والی، ۶ حاکم، ۵ رئیس، ۵ سلطان

یا شاه سلسله‌ها، ۵ عالم، ۴ مرتد از مذهب اسماعیلی، ۳ خلیفه عباسی و فاطمی، ۲ شحنه سلجوقی، ۱ مستوفی سلجوقی، ۱ ولیعهد باوندی، ۲ نفر دارای مناصب دیگر و ۹ نفر با منصب نامشخص.

اصول هفتگانه

۱- ولایت: پذیرش خدا، پیامبران، امامان و داعیان (مبلغان) است تا داعیان، پیروان را به راه راست دعوت کنند.

۲- طهارت: قرآن همه را به پاکیزگی فراخوانده است. ظاهر نمودن کردار خویش از اهل ظاهر و ریاکاران مانند وضو که رجوع به علم حقیقت است؛ شستن دست، بینی و دهان که معرفت داعی و معلم؛ و شستن روی، دست و ساعد که معرفت اساسین (عقل کل و نفس کل) یا نبی و وصی است؛

۳- نماز: پیوستگی به پیروی و معرفت امام و دین حق با جماعت و دعا برای امام حاضر که تعیین‌کننده شیوه صحیح نماز خواندن است؛

۴- زکات: بخشش ۱۲ درصد از درآمد ماهیانه خود به امام، تعلیم دین و انتقال آن به مؤمنان به قدر فهم هر کس و نشر علم و دانش در میان مردم.

۵- روزه: ظاهر روزه، خودداری از خوردن و آشامیدن در روزهای ماه رمضان است ولی باطن روزه پرهیز از کارهای شر و انجام کارهای نیک و نیز کتمان مذهب و دانش از اهل ظاهر (ظاهرگرایان) است.

۶- حج: دیدار امام و داعی، بالاترین زیارت است. خروج از باور اولیه و سیر منزل به منزل تا صعود به مرتبه حُجَّت، به خدا توسل جستن و طواف کعبه که پیرامون خانه امام گردیدن و دنبال دانش رفتن و علم آموختن است.

۷- جهاد: مبارزه با نفس و جنگ به امر امام حاضر برای ترویج و گسترش حکومت اسلامی.

درجات هفتگانه

در مذهب اسماعیلی هفت درجه وجود دارد که داعیان می بایست بتدریج آن مراتب را بپیمایند:

۱- مُسْتَجِیب	۲- مَأْذُون	۳- دَاعِی	۴- حُجَّت
۵- اِمَام	۶- اَسَاس	۷- نَاطِق	

حسنِ صَبَاح علاوه بر این درجات هفتگانه، هفت مرتبه دیگر برای پیروان خود مقرر نموده بود:

۱- فدایی	۲- لاحق	۳- رفیق	۴- دَاعِی
۵- دَاعِی کبیر	۶- دَاعِی الدعاة	۷- حُجَّت یا اِمَام	

سلسله مراتب هفتگانه

سلسله مراتب پیچیده پیشرفت پیروان آیین اسماعیلی چنین بود:

۱- مُسْتَجِیب (رفیق): جاهلی که به جهالت خود واقف است ولی با تعلیم، توانایی درك اسرار را دارد؛

۲- مَأْذُون اصغر: مُسْتَجِیبی که پس از تعلیم می تواند با اجازه معلم، مذهب اسماعیلی را برای مُسْتَجِیبان جدید تبلیغ نماید؛

۳- مَأْذُون اکبر: مَأْذُون اصغری که به اسرار فرقه آگاه است و توانایی دعوت به مذهب اسماعیلی را دارد؛

۴- معلم: مَأْذُون اکبری که صاحب یکی از جزایر دوازده گانه است و می تواند مَأْذُون اکبر جذب نماید؛

۵- دَاعِی: معلمی که می تواند هر کسی را در هر مکان و زمانی به مذهب اسماعیلی دعوت نماید؛

- ۶- خَجَّت (پیر): پیام رسان امام به پیروان اسماعیلی؛
۷- امام: آنکه عالمی کامل و بر همه اسرار عالم آگاه است.

انبیاء اولوالعزم و امامان هفتگانه

داعیان اسماعیلی باورمندند، خدا برای هدایت و راهنمایی بشر، هفت پیامبر اولوالعزم و نیز بر هر یک از آن انبیاء، امامی را فرستاده است.

ردیف	انبیاء اولوالعزم	امامان (وصی)
۱	حضرت آدم صفوت الله	شیث بن آدم
۲	حضرت نوح نبی الله	سام بن نوح
۳	حضرت ابراهیم خلیل الله	اسماعیل بن ابراهیم
۴	حضرت موسی کلیم الله	هارون بن عمران
۵	حضرت عیسی روح الله	شمعون بن یعقوب
۶	حضرت محمد رسول الله	علی بن ابوطالب
۷	حضرت اسماعیل بن جعفر صادق	عبدالله بن میمون قَدّاح

امام در باورهای اسماعیلی مراتبی دارد که در ادامه خواهد آمد.

مراتب امام

اسماعیلیان برای امامان درجاتی قایلند:

- ۱- امام مُسْتَقَرّ: کسی که همه امتیازهای امامت را داراست و می تواند امامت را به فرزندان و جانشینان خود بسپارد.
- ۲- امام مُسْتَوْدَع: نایب امام مُسْتَقَرّ که نمی تواند امامت به دیگری واگذار.
- ۳- امام مَقیم: کسی که پیامبر ناطق را برمی انگیزد.
- ۴- امام اساس: کسی که امین، وصی و جانشین رسول ناطق و مسئول دعوت

باطنی و تأویل امور است. سلسله امام مُسْتَقَرّ در نسل او تداوم می‌یابد.
 ۵- امام مُتَمِّم: کسی که در انتهای دوره به عنوان هفتمین امام، رسالت را ادا می‌کند. قدرت او به اندازه تمام امامان دوره است.

تأویل‌های اسماعیلی

اسماعیلیان تأویل‌گرا هستند. تأویل یعنی چیزی را به اصل و اول خود رساندن. آنان در مورد آیات قرآن و احادیث به معانی و مفاهیمی باور داشتند که با شکل ظاهری آن در میان سایر فرقه‌های اسلامی تفاوت داشت. نمونه‌هایی از تأویل‌های مورد قبول پیروان مذهب اسماعیلی چنین است:
 آتش: علم به ظاهر شریعت؛

احرام: تَبَرُّی جستن از اهل ظاهر (ظاهرگرایان)؛
 اذان و تکبیر: دعوت عامه مردم به تولّی و اطاعت از امام؛
 باب: حضرت امیر؛

بهشت: کسی که خلق را به راه راست دعوت کند و اهل نیکی و ثواب باشد.
 پری: آنکه در نیکی به خوبی فرشته و در بدی به گمراهی دیو نرسیده باشد؛
 تیمم: در غیبت امام، نقیب را جانشین او دانستن یا جایی که حُجَّت نباشد و بوسیله داعی، معلم و مَآذون از کردار و گفتار اهل ظاهر پاک شدن؛
 دوزخ: کسی که سبب عذاب و رنج خود و دیگران گردد.

دیو: کسی که مردم را گمراه کند؛

زنا: فاش ساختن اسرار دین؛

صفا: نبی؛

عالم باطن: عالم ارواح، عالم نفوس؛

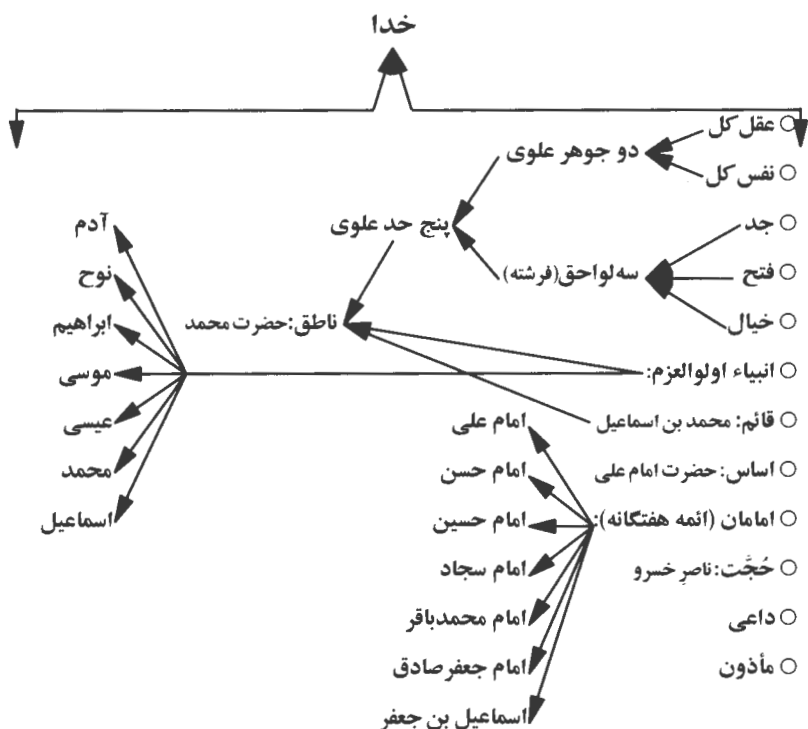
عالم ظاهر: عالم مادیات، عالم سفلی و عالم علوی؛

عید: قیام قیامت است که عالمیان، مقهور حُجَّت و برهان عقلی شوند؛
 غسل: تجدید عهد و پیمان و اظهار وفاداری و اطاعت پذیری از امام؛
 فرشته: مؤمن، نیکو صفت، اخلاق مدار، مصمم در بندگی خدا و خدمت به خلق؛
 قبله: همه باید متوجه حُجَّت باشند و حُجَّت متوجه امام؛
 کعبه: پیامبری که حبیب دل های خلق است نه صرفاً طواف گرد خانه؛
 نَبیک: پذیرش دعوت داعی و تبلیغ آن؛
 وضو: تعلیم از امام و تولی امام و رجعت به حقیقت.

چکیده باورها

"خدای واحد" بالاتر از حد صفات است. پس از خدا، مبدأ اعلی را "عقل کل" و در درجه دوم، "نفس کل" قلمداد می کنند و برآند این جهان به تأیید عقل کل و ترکیب نفس کل یعنی اساسین بوجود آمده است. پس از این "دو جوهر علوی"، به "سه لواحق" یا سه فرشته قایلند: "جد"، "فتح" و "خیال" که در مجموع سه فرشته اخیر بعلاوه عقل کل و نفس کل، "پنج حد علوی" خوانده می شوند. "انبیاء اولوالعزم" را مظهر عقل کل در این جهان می دانند. آنها بعلاوه "قائم" که در مجموع هفت نفرند، را "ناطق" می گویند که در درجه سوم قرار دارد؛ مظهر نفس کل، وصی هر یک از این ناطقان است که این وصی را "اساس" می گویند و در درجه چهارم قرار دارد و پس از اساس، در رتبه، "امامان" می آیند و با اساس هفت نفر می شوند؛ یکی پس از دیگری و پس از درجه امام، درجات "حُجَّت" و "داعی" و "مأذون" قرار می گیرند. حضرت محمد را ناطق و امام علی (۲۱ رمضان ۴۰-۲۵ ذی الحجه ۳۵ قمری) را اساس می دانند. آنان امام علی، حسن، حسین، علی، محمد باقر، جعفر صادق و پسر او اسماعیل را ائمه هفتگانه می دانند و محمد بن اسماعیل را قائم و خلفای فاطمی را جزو امامان دور قائم بشمار می آورند. هر امام، ۱۲ حُجَّت و

هر حُجَّت، ۳۰ داعی دارد یعنی در مجموع ۸۴ حُجَّت و ۲۵۲ داعی دارند. ولایت فعالیت حُجَّت را "جزیره" می خوانند. هر داعی نیز مأذونانی زیر حکم خود دارد که به دعوت و تعلیم عامه و مسلمانان اهل استعداد مشغول هستند. از حُجَّت های دوازده گانه، چهار نفر همواره ملازم امام زمان و هفت نفر مأمور "جزایر سبعة (هفت اقلیم)" هستند. مثلاً در زمان المُسْتَنْصِر بالله ابو تمیم معد (۱۸ ذی الحجه ۴۸۷-۱۵ شعبان ۴۲۷) هشتمین خلیفه فاطمی مصر، حکیم ابومعین ناصر خسرو قبادیانی بلخی مروزی (۴۸۱- ذی القعدة ۳۹۴) حُجَّت جزیره خراسان بود که «وجه دین»، «زاد المسافرین» و «خوان اخوان» را در باب باورهای اسماعیلی نوشت.

فرقه‌های اسماعیلیه

(باطنیّه، تعلیمیّه، حشیشیه، جُمُریّه، سَبْعِیّه، صَبَاحِیّه، فداییان، ملاحده)

۱	آقاخانیه	پیروان حسنعلی‌شاه محلاتی ملقب به آقاخان (۱۲۹۸-۱۲۱۵)
۲	ابوسعیدیه	پیروان ابوسعید حسن بن بهرام جَنّابی (گناوه بوشهر) در بحرین
۳	اسماعیلیه شام	پیروان ابوالحسن راشدالدین سنان (۵۸۹-۵۲۰)
۴	بُرْقَیّه	پیروان محمد بن علی بُرْقَیّی تأسیس در ۲۵۵ در اهواز
۵	بُهره	اسماعیلیان ساکن در هند غربی
۶	جَنّابیّه	پیروان ابوسعید حسن بن بهرام جَنّابی (گناوه بوشهر) در بحرین
۷	خَطّابیّه	پیروان ابوالخطّاب محمد مقلّاص اسدی (مقتول ۱۳۸) در کوفه عراق
۸	خلطیه	باورمندان احادیث مربوط به نماز، روزه، زکات و حج، محمول معانی آنهاست و منکر قیامت، بهشت و دوزخ
۹	خنفریه	پیروان علی بن فضل الخنفری داعی اسماعیلی
۱۰	ذُرّوزیه	پیروان حمزه بن علی زوزنی در مصر
۱۱	صَبَاحِیّه	(جُمُریّه): پیروان حسن صَبَاح جُمُری
۱۲	عبیداللهیه (مهدویه)	پیروان ابومحمد عبیدالله المهدی فاطمی (۱۴ ربیع‌الاول ۳۲۲-۴ ربیع‌الثانی ۲۹۷) مؤسس سلسله فاطمیان مصر (۵۶۷-۲۹۷)
۱۳	غیاثیه	پیروان داعی غیاث کلینی در مرورود غور وری در سال ۲۸۰
۱۴	فاطمیه	پیروان ابوعبدالله حسن بن احمد مشهور به ابوعبدالله شیعی
۱۵	قراطمه	پیروان حمدان قرمطی اهوازی در ۲۵۸ قمری در کوفه
۱۶	مبارکیّه	پیروان مبارک، غلام اسماعیل و قایل به امامت فرزندان ایشان
۱۷	مُستعلویه	پیروان مستعلی‌بانه ابوالقاسم احمد فاطمی مصری
۱۸	میمونیه	پیروان عبدالله بن میمون بن اسود قَدّاح مکی اهوازی
۱۹	ناصریه	پیروان ناصر خسرو قبادبانی بلخی مروزی